

ZKOUŠKA PAMĚTI

První vzpomínku mám z doby, kdy mi ještě nebyly čtyři roky. V dálce na obzoru se obloha zbarvila do červena. Nebyl to západ slunce, hořela Plzeň. Nálety v dubnu 1945 byly tak silné, že bombardování Škodovky bylo slyšet až k nám do Nepomuku. Když se znovu blížilo silné burácení letadel, táta nás zahnal do sklepa. Bylo tam čisto a na prázdných policích ležela jen cibule.

Vynořuje se mi další obraz.

Jednou večer, asi o dva týdny později, táta vletěl na osvětlenou verandu našeho domku, bílou košili měl zmazanou od šmíru. Máma naříkala, aby se na to vykašlal, že nás postřílí, přičemž se snažila sestru a mne zavřít do kuchyně.

Táta vyhrabal z bedýnky náradí a zmizel na dvorku v kůlně. To už bylo slyšet Němce, jak vrazili do branky.

Němci na útěku hledali a zabavovali kola. Táta stačil strhnout galusky a schovat je pod dříví. Vyšel na dvorek. Zmazané ruce si ještě utíral do hadru a před namířeným revolverem německého důstojníka tvrdil, že žádná kola nemáme. To byla dost velká drzost a lehkomyšlnost. V kůlně u nás Němci našli jen rámy. Táta měl v sobě neotřesitelnou víru, že si v každé situaci poradí a všechno dobře dopadne. Ukázalo se, že si vždy uměl poradit, ale všechno dobře nedopadlo.

Táta uměl taky anglicky, i když zdaleka ne tak dobře jako německy, a to byl bezpochyby důvod, proč se u nás doma za pár dní zabydleli Američani. Možná v Nepomuku nikdo moc anglicky neuměl.

Učil se i francouzštinu. V podkroví našeho domku měla pronajatý byt hezká, mladá Francouzka, naše občasná chůva. Říkali jsme jí Pitimomo, zřejmě zkomoleně petite maman. Kde se vzala v Nepomuku, mě nikdy nenapadlo se zeptat.

Nepomuk je malé městečko se dvěma velkými barokními kostely svatého Jana a Jakuba, vzdálenými od sebe jen pár set metrů. Náměstí, vydlážděné kočičími hlavami, vede strmě do kopce. Uprostřed býval národní výbor, nad ním pivovar a za vzrostlou řadou stromů prosvítala klasická stará budova školy.

Naše vilka stála na konci města, poslední v řadě domků na travnaté odbočce ze silnice na Kozlovice, a z oken bylo přes louky vidět až na zalesněný kopec Lipák.

Postavil ji můj dědeček Václav Štolba, senátor za agrární stranu. Jeho rodina vlastnila tři sta let grunt v nedalekých Měcholupech a tohle měl být domek na odpočinek. Moc klidných chvil si tady neužil, zemřel v roce 1938, krátce po dokončení stavby.

Na hřbitově blízko centrálního kříže máme rodinnou hrobku, děda Václav tam má v žule vytesanou podobiznu, pořízenou podle staré fotografie. Zním ho jen z tohoto náhrobku. Starší seriózní pán s knírkem a hůlkou.

Moje matka byla poslední z osmi dětí. Tři zemřely.

Přišla na svět jako nečekané a dost možná nechtěné dítě v době, kdy prvorozený syn Václav byl už na studiích v Praze. Nikdo ji nerozmazloval. Pomáhala v kuchyni vařit pro čeledíny, nosila v košíku jídlo na pole. Ve čtrnácti letech ji rodiče poslali na takzvanou Rodinku, kde se dívky učily vaření, šití i stolování podle Guta Jarkovského a taky hospodařit s penězi a vést domácí účetnictví.

V té době už byl její bratr Václav profesorem latiny a řečtiny na gymnáziu v Písku. Zemřel krátce po heydrichiádě v roce 1942 ve věku 51 let za nevyjasněných, podivných okolností. Manželka po jeho smrti ochrnula a do konce života byla na invalidním vozíku. Našla jsem v mámině prádelníku schované fotografie milovaného bratra a taky soustrastné dopisy. Klasický filolog, mravně čistý, výjimečný člověk mi později splýval s filmovou postavou profesora latiny a řečtiny, kterou jedinečně ztvárnil František Smolík v Krejčíkově filmu *Vyšší princip*.

Nejstarší sestra mojí mámy Máňa se provdala do Čermné na velký sta-

tek. Po roce 1948 jim komunisti zabavili veškerý majetek a strýce odsoudili jako velkostatkáře a továrníka. Pamatuju si to odpoledne, kdy k nám přišel z vězení. V ošuntělém saku, podivně tichý a rozechvělý, plaše přivíral oči, jako by mu světlo působilo bolest.

Další sestra Bětka si vzala za manžela ředitele gymnázia ve Světlé nad Sázavou. Když v roce 1953 ohlásili měnovou reformu, ranila ho mrtvice. Sanitka nestačila včas přijet.

Poslední, Růža, starší jen o čtyři roky než moje máma, se odstěhovala za manželem do podhůří Šumavy. Její muž byl poslancem za národní socialisty. O dramatickém osudu tety Růženy a její rodiny by se dal natočit napínavý film.

Když máma dospěla, její rodiče už byli velmi staří.

Na rozdíl od velké rodiny mé matky byl táta jedináček. V Kotouni, ve vesničce blízko Nepomuku, tak mrňavé, že ji lze stěží najít na mapě, měla babička s dědou malý krámek, kde se prodávalo všechno od potravin a tabáku až po hřebíky. Byly tu i bečky s nakládaným zelím, na pultě voněla pražená káva a vysoké sklenice byly po okraj nacpané cukrovinkami. Jiný krám široko daleko nebyl.

Dítě mít nemohli, a tak si vzali na vychování osiřelou neteř Helenu. A pak, když už bylo mojí babičce čtyřicet čtyři let, v tomto neuvěřitelném věku nečekaně přišla do jiného stavu.

Děda se o krámek nestaral, chodil do hospody mastit mariáš, balil si cigarety, kterých vykouřil víc než stovku za den. Nikdy nebyl nemocný, nikdy nebyl u doktora ani u zubaře. Občas, když už byl starý, vytáhl si v noci uvolněný zub, položil ho na noční stolek a ve věku 86 let jednoho dne usnul a už se neprobudil.

Babička byla velmi energická žena, ale s dědou nic nesvedla, a jak se později ukázalo, se svým vymodleným synáčkem, mým otcem, taky ne. Historiky, jaké rošťárny táta prováděl, jsme se sestrou milovaly.

Už jako dítě jsem nabyla dojmu, že život byl pro tátu především příležitost k nekonečné zábavě. Ze studií v Plzni na gymnáziu znám z vyprávění honičky po římsách v internátu, hru na strašidla v prostředlech a noční přepadovky dívčích pokojů.

„Že zrovna tohle těm holkám vykládáš!“ zlobila se máma.

Učení šlo tátovi samo a bál se jediné věci, aby se stížnosti nedonesly babičce. Z té měl přece jen velký respekt, ale Kotouň byla našťěstí daleko. Když studoval ekonomii na vysoké škole v Praze, doučoval slabší spolužáky matematiku, aby si vydělal na byt, stravu i zábavu. Babička s dědou svého syna na studiích nemohli podporovat, na to byli příliš chudí. Táta byl pro své vzdělání ochotný k jakékoliv oběti, hlavně když mohl být večer v Osvobozeném divadle. Všechny písničky Voskovce a Wericha znal z paměti.

Vždycky jsem si myslela, že máma byla krásná. Jednou se mi spolužačka Věra svěřila, že její maminka je nejkrásnější na světě. Zůstala jsem zírat s otevřenou pusou, protože jsem paní Komárkovou znala. Vypadala jako almara. Tak jsem ten svůj soud, že moje máma je ze všech nejkrásnější, trochu zkorigovala. Malé holky nejspíš vidí svoje maminky růžovými brýlemi. Přes tyto pochybnosti musím říct, že máma byla opravdu moc hezká. A byla z dobře situované a v kraji vážené rodiny.

Na Silvestra roku 1933 nechal její otec zapřáhnout koně a svou nejmladší dceru přivezl kočárem na Šibřinky. Silvestrovský ples se jako každý rok konal v sokolovně v Nepomuku. Sestru i mě vždycky moc bavilo vyprávění, jak se rodiče seznámili. Otec uprostřed tance poklepal tanečnickovi mámy na rameno, přebral mu ji z kola.

„Slečno, nezlobíte se, že jsem vás klepl?“

Protancovala s ním skoro celou noc. Až k ránu se ho zeptala, co dělá.

„Jsem zámečnick.“

Táta určitě věděl, že máma je dcera senátora, nejspíš ho bavilo si z ní utahovat. Ve skutečnosti v té době končil studia ekonomie na vysoké škole v Praze. Máma už měla jiné vážné nápadičky (mimochodem, jeden se stal později spisovatelem a druhý velmi známým astronomem). Ale láska je láska a moje matka se zamilovala do zámečníka. Čehož mnohokrát nahlas velmi litovala. A někdy to dokonce myslela vážně.

Od Silvestra uběhlo několik let, kdy spolu chodili, a svatba se stále odkládala. Nejdřív, těsně před svatbou, náhle zemřel otec mámy. Museli čekat, až skončí smutek. V září 1938, kdy už měli za sebou svatební ohlášky, byla vyhlášena mobilizace a táta místo na svatbu narukoval do pohraničí. Rodiče se vzali teprve v roce 1939.

V dubnu 1940 se narodila moje starší sestra. Protože byla válka, máma rozhodně nechtěla další dítě. Jenže brzy znovu otěhotněla.

Přišla jsem na svět pouhých šestnáct měsíců po své sestře Mirce. Ve dne jsem byla bojácné a zakřiknuté dítě, odmítala jsem jídlo, v noci jsem celé hodiny probrečela. Máma se obviňovala, že v těhotenství byla plná úzkosti, strachu a často plakala.

Otec před válkou pracoval jako zástupce ředitele v České záložně v Nepomuku. Když po okupaci nasadili Němci na místo ředitele svého člověka, odešel a našel si místo v menší firmě, která obchodovala s peřím. I tu pak zabrali Němci. Jezdil domů jen na neděli.

Nepamatuju se, že bychom měli za války hlad. Na oploceném dvorku slepice snášely vajíčka a v kotcích s drátěnými dvířky jsme měli králíky. Na záhonech máma na jaře vysázela všechno, co se mohlo hodit v kuchyni: cibuli, rajčata, zelí, květáky i lusky. U plotu kvetly dvě jabloně a taky švestka. Uprostřed zahrady se nad studnou tyčila vzrostlá třešeň chrupka. Černá višěň téměř strkala své větve do oken našeho pokojíku, v létě stačilo vylézt na parapet a načesat si rovnou do pusy. V průčelí domku se po dřevěné mřížce plazilo víno až k oknům ložnice a v rohu voněla popínavá růže, které se kdoví proč u nás říkalo růže z Jericha.

Z Kotouně, kde měla babička krámek, táta občas přivezl cukr a mouku. Tahle vesnička byla plná jeho bratranců a sestřenic, takže jsme měli brambory i mléko od krávy, hroudu doma stlučeného másla a někdy i na černo ulovenou zvěřinu.

Máma byla výborná kuchařka. V neděli k nám jezdili na oběd tátovi přátelé. Známy mykolog Smotlacha, také slavný šachista, jehož jméno si už nepamatuju. Občas se u nás objevil malíř, který mě a sestru namaloval v životní velikosti. Na obraze mám jako tříletý prcek vážný, posmutnělý výraz ve tváři. Moje sestra, která mne drží za ruku, je veselé krásné dítě

se zářivým pohledem do budoucna. Malíř se tímto svým dílem do dějin umění určitě nezapsal, ale vystihl naše podstatné povahové rysy. Byla jsem zakřiknutá, plachá a vždy ve stínu své nebojácné sestry.

Jako malá jsem neuměla vyslovit *Mirka*, pro mne to byla *Mata* a ta přezdívka už jí zůstala. Byla rozená Mata Hari, žádné nebezpečí ji nevyděsilo. Kromě tmy ve sklepech.

Mně doma říkali *Maři*. Jednou jsem zaslechla z rozhlasu píseň *Moře, pohádka má...* Nadšeně jsem zvolala: „Tati, mně volají z rádia!“

Od té doby mi táta začal říkat *Moře*. Mám schované knížky, které jsme dostávaly k Vánocům. Tátovým úhledným rukopisem je všude napsané věnování: *Mata a Moře*.

Blížil se konec války. Němci ustupovali a občané Nepomuku už nadšeně vyvěšovali vlajky. Ale když se hnala další horda Němců, prapory zas rychle svésili. Městečkem prolétl strach.

„Jednou v noci někdo zaklepal na okno,“ vyprávěla moje máma. V kuchyni poslouchali kromě mě i její vnuci. Už jim bylo kolem sedmnácti let.

„Pepík od Kotěšovců netrpělivě ťukal: ‚Jandojc, vstávejte, je povstání!‘“

Máma přidala několik detailů z malého města, hodné Škvoreckého tragikomického vyprávění, a můj syn a synovec se mohli potřhat smíchy.

Tohle si pamatuju já: táta nebyl několik nocí doma a pak, když nečekaně za tmy přišel, viděla jsem škvírou ve dveřích umývadlo plné krve a naříkající mámu, jak mu obvazuje postřelené koleno.

V lese na Lipáku, kam jsme dohlédli z okna, měl otec celou válku zakopaný revolver.

Konečně do Nepomuku dorazili Američani.

Posádka bydlela v sokolovně, štáb měli v budově národního výboru na náměstí a k nám domů jezdívali tankem. Protože tank byl širší než cestička k domu, pás vyryl do svažité meze hluboký zářez, který je tam dodnes.

„Jako by ten kousek nemohli jít pěšky!“ durdila se máma. Ještě víc ji zlobilo, že Harry sedával v kuchyni s nohama na stole a v jídle, které mu připravila, se jen povrtal vidličkou. „Jako čuně.“

Bylo mi necelých pět let a při skoku ze zídky jsem si o kámen rozsekla bradu. Crčela mi krev. Táta mne popadl do náruče, Harry nastartoval a tankem mě přes náměstí vezli k doktorovi. Dodnes mám na bradě jizvu, která mi zůstala po šití.

Ale jinak bylo u nás doma hodně veselo. Táta pouštěl gramofon. Vidím tři čtyři americké vojáky, tancovali, pili a zpívali v naší kuchyni. Byla tam i naše Francouzka s vyčesanými vlasy, dlouhým krkem, v úžasných střevících na korkovém podpatku. Pitimomo flirtovala s vojáky, máma vařila a všechny obsluhovala.

Jednou jsem objevila na kredenci čokoládu. Kousek jsem potají ochutnala a v šoku vyplivla. Byla slaná! Zato mi chutnala pomazánka z burského másla, kterou Američani rozdávali ze zásob URNY.

Když odjížděli, nechali tátovi na památku gramofonové desky. Daleko později jsem se dozvěděla, že *Alexander's Ragtime Band* a další skvělé šlágry byly dar americké vlády vojákům na frontě. Hvězdy americké hudební scény tuto speciální edici nahrály z vlasteneckého nadšení bez nároku na honorář.

U nás doma se o Američanech nikdy moc nemluvalo. Rodiče nám nechtěli motat hlavu. Ve škole jsme se přece učili, že nás osvobodili Rusové.

Po válce se u nás začal trvale objevovat jeden Rus. Jmenoval se Michal Michaljanič. Táta ho celou válku ukrýval, o čemž máma neměla tušení. V březnu 1945 se objevil ještě Saša, Michalův osmnáctiletý nejstarší syn, kterému otec taky pomohl najít na pár měsíců úkryt.

Vybavuje se mi obraz z Nepomuku, jak oba vešli na rozsvícenou verandu. Michal udivené mámě líbal ruku a v očích měl slzy, když s dojetím děkoval, jakého má úžasného a statečného manžela!

Když jsme se po pár letech přestěhovali do Prahy, byl u nás Michal častým hostem. Zatímco my jsme získali byt v dvouletkové novostavbě, Michal bydlel v Moderně. Tak se říkalo na Pankráci nejvýstavnějšímu domu z konce 30. let.

Ve skutečnosti Michal nebyl Rus, ale Rusín, žid z Podkarpatské Ukrajiny. Kromě nejstaršího Saši, který už začal studoval medicínu, dostal brzy do Československa ještě další dva syny.

V neděli jsme mívali hovězí polévku a pak maso s křenem. Tyhle obědy mám spojené se vzrušenými debatami. Michaljanič vykládal, jak musel utíkat před Stalinem, aby si zachránil život. Táta mu nevěřil, vzplála hádka, kterou korunoval Michal: „Stalin je zločinec, který posílal lidi na smrt!“

„Přestaňte! Jsou tu děti!“ okřikla je rozčileně máma.

Michaljaniče nikdo nedokázal zarazit. „Komunisti zničí Československo tak, jako zničili celé Rusko!“

Táta ideu komunismu hájil a já mu samozřejmě věřila, vždyť jsme se to učili ve škole. V páté pětiletce si budou všichni rovni a každý dostane vše podle svých potřeb. Byla jsem v pionýru a měla červený šátek. Táta, který jako většina inteligence inklinoval k levici už před válkou, vstoupil v roce 1945 do komunistické strany.

Michaljanič byl pro mě prostě podivnej chlap. Přestože si maminka přála, aby ho táta k nám domů na obědy nezval, nic se nezměnilo a politické nedělní hádky bujely dál.

Zatím ale ještě bydlíme v Nepomuku, v malém pokojíku leží už dva roky nehybně babička Štolbová. Je po mrtvici, ochrnutá na polovinu těla a nikdy nemluví. Máma se o ni stará ve dne v noci. Musí ji krmit, přebalovat a k tomu má na starosti nás dvě holky, protože táta jezdí domů jen na neděli. Není se co divit, že je unavená a smutná.

Pokojíku babičky jsem se obloukem vyhýbala. I chodba byla strašidelná. Na stěně visel velký obraz, který ve mně vzbuzoval děsivé představy. Bála jsem se na něj pohlédnout, ale jako by mě přitahovala jeho zvláštní tajemná síla. Po letech jsem zjistila, že to byla Van Goghova *Zahrada v blázinci*.

Jednoho dne babička zemřela.

V pokojíku místo postele stála černá lesklá rakev a od rána se pomalu začalo sjíždět početné příbuzenstvo. Kolem rakve ležely věnce a umělé květiny, pamatuju si ten pohřební hnusně sladký pach. Máma připravovala v kuchyni pohoštění, protože na kar se všichni měli vrátit ze hřbitova k nám domů.

Mezitím stačila na tátu houknout. „Ne abys pustil Mirku na kolo!“

Jaký měla neomylný dar předvídavosti! Táta škemrání mé starší sestry neodolal, možná jen chtěl, aby se vyvětrala z toho dusivého ovzduší, které v domě vládlo.

Tajně jí vytáhl kolo z kůlny.

„Můžeš vyšlapat kopec k Lipáku a zpátky. Ale jen jednou!“

Spoléhal na to, že máma nebude mít čas koukat z okna.

Máma čas neměla a z okna se nepodívala. Zato Mirka to rozpálila z kopce a dole v plné rychlosti slítlá do škarpy. Bez kola přiběhla domů, oči vytřeštěné hrůzou, dusila v sobě pláč, protože se neodvažovala řvát nahlas. A to bylo co říct, protože moje sestra měla důvod plakat málokdy, ale když se to stalo, obvykle vyla jako siréna.

Celou půlku těla měla sedřenou do krve. Táta schoval Mirku za zaparkované auto, tajně přinesl z domu jodovou tinkturu a natíral ji od hlavy k patě. Mne postavil jako stráž k brance. Zdravila jsem poslední přicházející pohřební hosty a nenápadně po očku sledovala ten strašlivý výjev. Mirce tekly opravdové slzy proudem. Nesměla ani ceknout. Bylo mi jí líto víc než babičky. Bratranec zvědavě nakoukl za auto, ale táta jen zakoulel očima a zvědavý vetřelec okamžitě zmizel.

Z otevřeného okna se už linuly litanie kněze a pláč plaček, zahalených do černých šátků. Naštěstí táta stihl Mirku obléknout dřív, než začali vynášet rakev.

Pamatuju se, jak my dvě holky jdeme první za pohřebním vozem, taženým čtyřspřežím černých koní. Vidím sama sebe ve skle, za kterým se kolébá rakev, jak se s Mirkou držíme za ruce. Mirka štkala celou cestu nahlas tak upřímně, že máma ji pak u hrobu vzala pod křídlo, utírala slzy a hladila vlásky.

„Ty jsi tak hodná holčička,“ utěšovala ji. „Už neplač. Vždyť tahle smrt byla pro babičku spíš vysvobození.“

Táta na mě upřel spiklenecký pohled a já měla co dělat, abych se ubránila smíchu.

STĚHOVÁNÍ DO PRAHY BYLA UDÁLOST

Byt v Praze stále ještě nebyl dokončený a táta tedy rozhodl, že nejdřív pojedeme na dovolenou. Zámek Roztěž, který tehdy patřil Svazu novinářů, stál uprostřed nádherného parku, po cestičkách jezdily kočáry a pod listnatými stromy rostly křemenáče. Byla jsem u vytržení. Brzy jsme se seznámili s našimi budoucími sousedy, kteří tady také čekali, až se budou moct nastěhovat.

Ta rodina byla pro mne obestřena záhadným tajemstvím. Günsbergovi se právě vrátili z Londýna, kde žili celou válku. Měli dvě děti. Eva, o dva roky starší než já, se narodila ještě v Praze. Míša přišel na svět v Londýně, jako první dítě v Den invaze 6. června 1944, kdy americký generál Dwight Eisenhower dal spojeneckým vojskům rozkaz k vyloďení ve Francii. Fotografie novorozence se objevila druhý den v anglických novinách. A pod ní titulek „Another Dwight“, takže Míša byl pokřtěn Dwight Michael Günsberg.

S Evou jsme se skamarádily hned ty první prázdniny a vydrželo nám to dlouhá léta, až do její emigrace.

Doma Günsbergovi občas přecházeli z češtiny do angličtiny. Myslela jsem si, že rodiče anglicky peskují své děti. Což jistě také. Ale zřejmě mluvili i o tom, co jsme se tehdy nesměli dozvědět.

Život v Praze byl pro sedmiletou holku šokující změna. Nastěhovali jsme se do novostavby na Pankráci, tři spojené domy obklopovala společná zahrada. Vládlo tu veselé nadšení. Dospělí chodili večer sázet na zahradu stromky, budovat volejbalové hřiště a pískoviště. Táta občas naložil svoji tatrovku hadimršku dětmi, do auta se jich nacpalo deset i dvanáct, a jel s nimi na projížďku k Vyšehradu. Auto tehdy bylo velká rarita a svezení opravdová atrakce!

Často jsme chodili do kina. Přímo v ulici, kde jsme bydleli, bylo kino Revoluce, v Nuslích pak kino Morava a v ulici 5. května bio Libuše. V sobotu nebo v neděli bývala na programu návštěva divadla. Táta nás bral do Národního divadla. Viděli jsme *Rusalku*, *Prodanou nevěstu*, ale *Labutí jezero* mě doslova okouzlo. Otec kupoval lístky taky na Vinohrady, do Komor-